

Téma: Ohrožování ovzduší

Autor:	Mgr. Lenka Jorová
Číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.1072
Ročník:	2.
Obor vzdělávání:	Cestovní ruch
Vzdělávací oblast:	Přírodovědné vzdělávání
Tematická oblast:	Člověk a životní prostředí
Vytvořeno dne:	říjen 2012
Anotace:	Žáci charakterizují základní jevy způsobující ohrožování ovzduší, uvědomí si podíl lidské činnosti na těchto negativních jevech. Pomocí úkolů, které doplňují prezentaci, se naučí vyhledávat informace o stavu ovzduší, o nebezpečných látkách a jejich škodlivosti.

Vliv člověka na životní prostředí

- Člověk v posledních několika desetiletích výrazně narušuje podmínky v přírodě
  - zasahuje do oběhu základních látek a prvků
  - hromadí v prostředí toxické látky
  - mění podmínky života všech organismů
  - ohrožuje i své zdraví
  - celkově ohrožuje veškerý život na Zemi
  - způsobuje problémy v pedosféře, hydrosféře i atmosféře

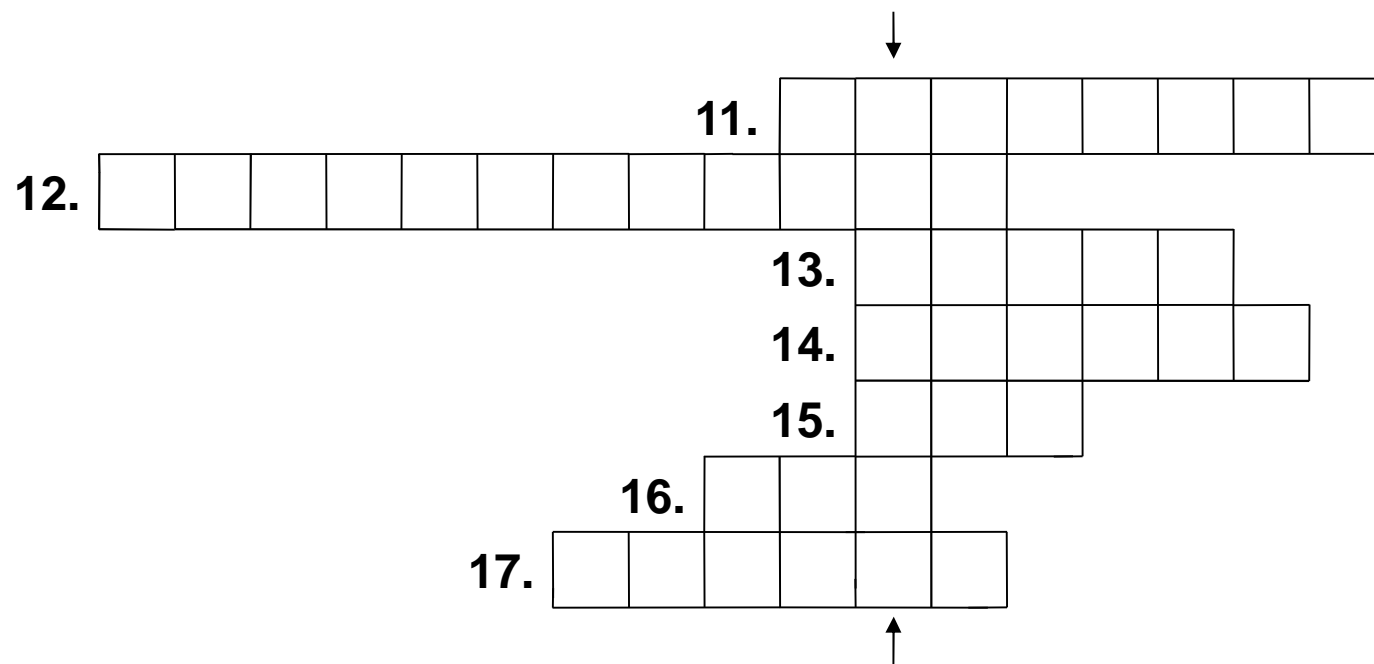
Křížovka – téma

- 1) Nejtvrdší tkáň v lidském těle se nachází na...
- 2) Hlavní dýchací sval
- 3) Věda zabývající se vztahy mezi prostředím a organismy a organismy navzájem se jmenuje
- 4) Nejstarší CHKO na našem území
- 5) Ukazatel čistoty prostředí obecně
- 6) Druhá planeta sluneční soustavy
- 7) Současné geologické období
- 8) Planeta, kterou obýváme
- 9) Nositel dědičné informace v lidském těle
- 10) Soubor živé i neživé přírody na určitém místě v určitý čas

Křížovka - téma

- 11) Soubor jedinců stejného druhu na určitém místě v určitý čas
- 12) Soubor různých populací v jednom biotopu
- 13) Pruhovaný lichokopytník
- 14) Formuloval teorii o vývoji člověka z opic
- 15) Analyzátor sluchu
- 16) Malý hlodavec
- 17) Plyn, který vdechujeme

VY_32_INOVACE_422

Křížovka – správné odpovědi

1. zubu	10. ekosystém
2. bránice	11. populace
3. ekologie	12. společenstvo
4. Český ráj	13. zebra
5. bioindikátor	14. Darwin
6. Venuše	15. ucho
7. čtvrtohory	16. myš
8. Země	17. kyslík
9. DNA	

Hodnoty se zlepšují – práce s textem

- Přečtěte si text „Hodnoty se zlepšují“
(PATROVSKÁ, Dominika. IRZ: Hodnoty se zlepšují. In *EKOlist: měsíčník o životním prostředí*. Praha: BEZK, 2009, roč. 14, č. 11.)
- Podle textu odpovězte na následující otázky a shrňte informace získané v textu
- Otázky k textu:
  - Co je CENIA?
  - Jak se jmenuje státní kontrolní orgán v oblasti ŽP?
  - Co je IRZ?
  - Jaké škodlivé látky jsou do ovzduší vypouštěny?

Hodnoty se zlepšují – práce s textem

- CENIA
  - Česká informační agentura v oblasti ŽP
- Kontrolní orgán v oblasti ŽP
  - Česká inspekce životního prostředí
- IRZ
  - Integrovaný registr znečišťování; www.irz.cz
- Rakovinotvorné látky
  - naftalen
  - benzen
  - formaldehyd
- Reprotoxické látky (ovlivňující reprodukci)
- Mutagenní látky
- Skleníkové plyny
  - oxid uhličitý

Integrovaný registr znečišťování

- Po vstupu ČR do EU došlo k mnoha změnám i v oblasti péče o ŽP
- Podle Aarhuské úmluvy a Protokolu o registrech úniků a přenosů znečišťujících látek dostala ČR povinnost:
  - sbírat informace o ŽP
  - umožnit veřejnosti přístup k těmto informacím
  - vytvářet seznamy úniků a přenosu škodlivých látek
- Kompetentními orgány spravujícími IRZ jsou:
  - MŽP
  - ČIŽP
  - CENIA
- IRZ je vytvořen na podkladě zákona 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezování znečištění, o integrovaném registru znečišťování
- Obsahuje seznamy látek, které mají negativní vliv na stav ŽP i lidské zdraví
- Vyhledejte na webu IRZ tři látky, které do něj patří, a uveďte, jakým způsobem jsou nebezpečné pro ŽP a jakým pro zdraví člověka.

Látky v IRZ – příklad řešení úkolu

- Amoniak
  - nebezpečí pro ŽP
    - velmi toxický pro organismy ve vodě, zvláště ryby
    - je jednou příčinou eutrofizace vod
    - podílí se na vzniku fotochemického smogu
  - nebezpečí pro zdraví člověka
    - dráždivý, může popálit kůži či oči i s trvalejšími následky
    - dráždí i nosní sliznice, ústa, hltan s následkem kašle a dýchacích potíží
    - přímé vdechování vede ke kašli až dušnosti
    - vyšší dávka může způsobit smrt

Látky v IRZ – příklad řešení úkolu

- Benzen
  - nebezpečí pro ŽP
    - podílí se na vzniku fotochemického průmyslu
  - nebezpečí pro zdraví člověka
    - poškozují CNS, obranný systém těla i proces krvetvorby
    - projevy otravy: závratě, bolesti hlavy, euforie, zmatení
    - z důvodu selhání dýchání může způsobit i smrt
    - dlouhodobé vystavení dávkám benzenu poškozují červené i bílé krvinky, krevní destičky i kostní dřeň, může se projevit i leukémií

Látky v IRZ – příklad řešení úkolu

- Formaldehyd
  - nebezpečí pro ŽP
    - v přírodě se velmi rychle rozkládá (ve vzduchu na CO₂)
    - na přímý zdroj jsou citlivé řasy a jednobuněčné organismy
    - účastní se tvorby přízemního ozonu a fotochemického smogu
  - nebezpečí pro zdraví člověka
    - náhlé vystavení se projevuje bolestí hlavy, zánětem nosní sliznice
    - vyšší dávky způsobují podráždění sliznic, dýchací potíže, u citlivých jedinců i astma a zánět kůže
    - nebezpečný je i pro zrak – dráždí oči, vyvolává slzení, vyšší koncentrace i zákal rohovky a postupné oslepnutí
    - je řazen mezi příčiny vzniku rakoviny

Znečišťování ovzduší

- Do ovzduší unikají tuhé částice (popílek, prach), kapalné, plyny i páry
- Šíří se vzdušnými proudy i na velké vzdálenosti
  - rozšiřování je ovlivněno:
    - tvarem území (město, les)
    - meteorologickými podmínkami (teplota, vlhkost, proudění)
    - fyzikálními a chemickými vlastnostmi škodlivin
- Látky unikající do ovzduší = EMISE
- Látky se v ovzduší mění, reagují s jinými a působí na organismy = IMISE

Ohrožování ovzduší

- Poškození ozonové vrstvy
- Skleníkový efekt
- Kyselá dešť
- Smog
- Inverze

Ozonová vrstva

- Je součástí stratosféry, nachází se 25–35 km nad zemí
- O₃ vrstva brání průniku ultrafialového záření na Zemi
- Výrazně je poškozena lidskou činností – využíváním freonů
  - CFC
  - chlorofluorouhlovodíky
  - používaly se do chladících systémů lednic, chladniček, mrazáků i klimatizací a jako hnací plyn do sprejů
  - jedná se o velmi stabilní látky, které mohou v prostředí podle typu setrvat až několik stovek let
  - v nižší vrstvách atmosféry se nerozkládají
  - rozkládají se ve vyšších vrstvách, při reakci se uvolňuje chlór a fluor, což jsou prvky ničící molekuly ozonu
    - (1 atom chloru z CFC rozloží až několik tisíců molekul O₃)
  - výroba byla už ve většině států světa pozastavena

Ozonová díra

- V roce 1974 se objevila hypotéza, že freony ničí O_3 vrstvu
- Ozonová díra = snížení ozonu o 50 %
- V důsledku porušení ozonové vrstvy sem proniká více nebezpečného UV záření od slunce
  - zvýšená intenzita UV záření narušuje DNA v buňce, zvyšuje výskyt rakoviny, způsobuje oční nemoci, narušuje imunitu, rozkládá chlorofyl a tak snižuje výnosy plodin

Ozonová díra

- V 60. letech minulého století poprvé dva vědci zpozorovali, že se ozon rychleji rozkládá, než tvoří. V roce 1995 oba obdrželi Nobelovu cenu
- V 80. letech byla popsána první ozonová díra nad Antarktidou
- Později byl monitorován pokles ozonu nad Jižní Amerikou, Austrálií a Arktidou
- V zimním období 1992/1993 se objevily ozonové díry i nad nejobydlenějšími částmi světa
  - velké výkyvy byly zaznamenány nad střední Evropou i Československem, došlo k úbytku až o 40 %

Montrealský protokol

- Prováděcí dokument pro Vídeňskou úmluvu z roku 1985
- V platnost vešel 16. září 1987
  - v tento den se slaví Mezinárodní den ochrany ozonové vrstvy
- Československo podepsalo 30. prosince 1990, ČR od data vzniku
- Dnes je součástí protokolu více než 180 států celého světa
- Cílem je:
  - vyloučení výroby a spotřeby látek, které podle vědců porušují ozonovou vrstvu
  - předpis upravuje i nakládání s látkami označovanými jako freony

Informace o ozonové vrstvě

- http://portal.chmi.cz/portal/dt?portal_lang=cs&menu=JSPTabContainer/P10_0_Aktualni_situace/P10_1_Pocasi/P10_1_1_Cesko/P10_1_1_11_Ozon_a_UV&last=false
- Portál českého hydrometeorologického ústavu ČR – www.chmi.cz

Skleníkový efekt

- Na planetě se vyskytuje přirozeně
- Je předpokladem života na Zemi
- Pokud by zde nebyl, průměrná teplota by se pohybovala okolo -18°C
- Antropogenní skleníkový efekt
  - přispění lidstva k přirozenému skleníkovému efektu
  - je způsobem především několika příčinami:
    - spalování fosilních paliv
    - kácení lesů
    - globální změny krajiny

Skleníkový efekt

- Proces zvyšování koncentrace skleníkových plynů vede k zadržování tepla na planetě a oteplování biosféry
- Sluneční záření prochází vrstvou atmosféry na planetu Zemi, zde je částečně pohlceno zemským povrchem, zbylé teplo se odráží zpět směrem k atmosféře a mělo by odejít do vesmíru, skleníkové plyny držící se u atmosféry však odchodu tepla zabráňují a teplo se zde tak hromadí
- Již koncem 19. století jeden švédský vědec přišel s teorií o koncentraci CO_2 na Zemi, předpověděl, že, pokud podíl CO_2 se dvakrát zvětší, dojde k oteplení až o 5°C
- Zpozoroval souvislosti s koncentrací CO_2 v atmosféře se střídáním dob ledových
- Za své výzkumy roku 1903 získal Nobelovu cenu

Skleníkový efekt

oteplení biosféry

vysoušení velkých oblastí
narušení mořských proudů

extrémní výkyvy teplot
tání ledovců

zvyšování hladiny moří

zaplavování pevniny

Skleníkové plyny

- Vodní páry
  - ze 60 % se podílí na přirozeném skleníkovém efektu
- Oxid uhličitý
  - vzniká především při spalování fosilních paliv
  - nejrozšířenější skleníkový plyn
  - používá se jako hlavní zdroj energie, snižování jeho podílu v atmosféře je problematické
- Metan
  - vzniká při rozkladu organických látek (i např. v rýžovištích, skládkách), v trávicím traktu hovězího dobytka
- Oxid dusný
- Další látky
  - freony

Kyselý déšť

- Deště s pH pod 5,6
- Vzniká reakcí oblačné vody s:
  - oxidy síry
    - ze sopečné činnosti
    - spalování fosilních paliv
  - oxidy dusíku
    - z automobilů
- Zvýšená kyselost v půdě a vodě se nepříznivě projevuje na rybách a rostlinách
- Déšť způsobuje překyselení půdy a snižování množství živin
- V ČR jsou nepostiženějšími oblastmi Krušné hory, Krkonoše a Jizerské hory
- Díky odsíření průmyslové výroby došlo po roce 1990 ke snížení emisí, problém však nebyl odstraněn úplně
  - v ČR jsou emise oxidu síry na jednoho obyvatele 2x větší než jinde v EU
  - 15 % půd v ČR je silně zakyseleno
  - 30 % půd v ČR je zakyseleno středně
  - podle výzkumů docházelo i v letech 1993 – 2004 k dalšímu zakyselování půd

Smog

- Vzniká při zvýšeném množství nečistot v ovzduší
- Objevuje se především v oblastech se soustředěnou průmyslovou činností – továrny, elektrárny nebo ve větších městech
- V ČR jsou problematickými oblastmi Mostecko a Ostravsko
- Od 90. let se na našem území zlepšuje
- Nebezpečný pro člověka i další organismy
  - dýchací potíže, pálení očí, malátnost, problémy s kůží, snížení obranyschopností
  - jeho škodlivost je vyšší při přítomnosti popílku – snáze se přenáší škodliviny do plic
- Rozlišují se dva druh
  - letní
  - zimní
- Název pochází z anglických výrazů pro kouř a mlhu *smoke* a *fog*

Letní smog

- Také fotochemický, oxidační, losangelský smog
- Jedná se o znečištění vzduchu v městských oblastech vlivem působení slunečních paprsků na exhalace při spalování plyných a kapalných paliv (doprava)
- Součástí jsou zvýšené hodnoty přízemního ozonu, díky čemuž smog vytváří namodralý poklop nad zástavbou
- Ozon je nebezpečný všem organismům – narušuje funkce buněk
- Silné oxidační, dráždivé a toxické účinky, náchylnější jsou starší lidé, děti, astmatici a alergici
- V Evropě je 30 % měst vystaveno vysokým hodnotám přízemního ozonu, vlivem této skutečnosti zde umírá až 20 000 lidí ročně

Zimní smog

- Také londýnský, redukční
- Vzniká slučováním mlhy s oxidy síry a dalšími látkami, které unikají při spalování
- Nejčastější je ve městech v zimě, když lidé topí ve svých domácích kotlích
- Zesiluje jej teplotní inverze
- Velký smog roku 1952
  - od 4. prosince 1952 do března následujícího roku nastala v Londýně vleklá smogová situace
  - jejím vlivem zemřelo až 8 000 lidí a došlo ke změně pohledu na ŽP
  - na počátku prosince padla na Londýn mlha, prudce se ochladilo, lidé začali topit, současně byla dokončena výměna elektrických tramvají za naftové autobusy a znečištěný vzduch zůstal uzavřený pod teplotní inverzí

Inverze

- Meteorologický jev častý v podzimním a zimním období
- Dochází k narušení obvyklého jevu, kdy se stoupající výškou se snižuje teplota
- U inverze se při zemi drží studený vzduch místo teplého, jenž ve výšce vytváří mlžný opar, teplota tak s nadmořskou výškou stoupá
- Jev je způsobem stékáním studeného vzduchu po svazích do údolí nebo ochlazováním vzduchu od povrchu Země
- Při inverzi se zvyšuje koncentrace škodlivin

Informace o kvalitě ovzduší

- http://portal.chmi.cz/portal/dt?portal_lang=cs&menu=JSPTabContainer/P10_0_Aktualni_situace/P10_3_Ovzdusi&last=false
- Vyhledejte na uvedeném odkazu či jinde, jaké jsou aktuální podmínky ovzduší v místě Vašeho bydliště.
- Sledujte údaje dlouhodobě, např. po dobu 14. dnů, a vytvořte grafy ilustrující vývoj změn.

Shrnutí - PAMATUJ !

- Poškození ozonové vrstvy
  - poškožována freony, dochází k pronikání velkého množství nebezpečného UV záření od slunce
- Skleníkový efekt
  - přirozený – podmínka života na Zemi
  - antropogenní – skleníkové plyny (vodní páry, oxid uhličitý, oxid dusný, metan) znemožňují odchod tepla z planety do vesmíru
- Kyselé deště
  - tvořeny oblačnou vodou s oxidy síry a dusíku
  - nepříznivé pro vodní organismy a rostliny
  - v ČR postiženy Krušné hory, Krkonoše, Jizerské hory
- Smog
  - zvýšené množství nečistot v ovzduší
- Inverze
  - uzavření studeného vzduchu v nížinách pod teplým

Použité zkratky

- CENIA – Česká informační kancelář v oblasti životního prostředí
- CFC - freony
- CNS – centrální nervová soustava
- CO₂ – oxid uhličitý
- °C – stupně Celsia
- DNA – nositel dědičné informace
- ČIŽP – Česká inspekce životního prostředí České republiky
- ČR – Česká republika
- EU – Evropská unie
- CHKO – chráněná krajinná oblast
- IRZ – Integrovaný registr znečišťování
- Km - kilometry
- MŽP – Ministerstvo životního prostředí
- MZ – Ministerstvo zemědělství České republiky
- O₃ - ozon
- UV - ultrafialové
- ŽP – životní prostředí

Použité zdroje

1. BAROCH, Pavel. Česko je dál velmocí kyselých dešťů, přežily z totality. *Ministerstvo životního prostředí České republiky* [online]. 2009 [cit. 2012-10-12]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/articles_09112_zprava%20o%20stavu
2. BRANIŠ, Martin. *Základy ekologie a ochrany životního*. 3. vydání. Praha: Informatorium, 2004. ISBN 80-7333-024-5.
3. *Český hydrometeorologický ústav* [online]. [cit. 2012-10-12]. Dostupné z: http://portal.chmi.cz/portal/dt?portal_lang=cs&menu=JSPTabContainer/P1_0_Home
4. *IRZ Integrovaný registr znečišťování* [online]. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://www.irz.cz/>
5. KVASNIČKOVÁ, Danuše. *Základy ekologie*. 3. vydání. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-902-5.
6. KVASNIČKOVÁ, Danuše a kol. *Životní prostředí. Doplnkový text k Základům biologie*. 1. vydání. Praha: Fragment, 1998. ISBN 80-7200-286-4.
7. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 2008-2012 [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.mzp.cz/>
8. *Novinky.cz: Témata* [online]. 2012 [cit. 2012-10-12]. Dostupné z: <http://tema.novinky.cz/pojmy>
9. PATROVSKÁ, Dominika. IRZ: Hodnoty se zlepšují. In *EKOlist: měsíčník o životním prostředí*. Praha: BEZK, 2009, roč. 14, č. 11.
10. SCHLAGHAMERSKÝ, J. *Ochrana ŽP - ochrana ovzduší - ozon* [online]. [cit. 2012-10-12].
11. ŠLÉGL, Jiří a kol. *Ekologie a ochrana životního prostředí*. 1. vydání. Praha: Fortuna, 2002. ISBN 80-7168-828-2.
12. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2012 [cit. 2012-10-09]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana

Vzhledem k autorským zákonům neobsahuje prezentace obrázky. Pro využití ve výuce doporučuji pro zpestření obrázky doplnit.